

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМ. І.ФРАНКА

На правах рукопису

РЖЕВСЬКИЙ Олександр Анатолійович

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОСТІ В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІЙ
ПАРАДИГМІ "СХІД-ЗАХІД" (ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТ)

23.00.01 - теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів. - 1997

32

00751851 (R)

Робота виконана на ка
Державного універси

Науковий керівник

- кандидат історичних наук,
професор кафедри політології та соціології
Державного університету "Львівська політехніка"
ХАРЧЕНКО ВАЛЬТЕР ІВАНОВИЧ

Офіційні опоненти -

- доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри політології
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
КИРИЛЮК ФЕДІР МИХАЙЛОВИЧ

- кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
Львівського державного університету ім. Івана Франка
ДЕНИСЕНКО ВАЛЕРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Провідна організація - Донецький державний університет

Захист відбудеться 27 березня 1997 року о 15 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.04.04 по захисту дисертацій з політичних наук при Львівському державному університеті ім. Івана Франка за адресою: 290602, м. Львів, вул. Університетська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського державного університету ім. Івана Франка (м.Львів, вул. Драгоманова, 5)

Автореферат розісланий 26 лютого 1997 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Лисий В.П.

AB - 37.005

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження

Сьогодні, коли Україна переживає складний процес державотворення та зміни суспільних відносин, економічної системи і в цьому поступі зазнає кризової трансформації, політологи пропонують різноманітний асортимент рецептів подолання існуючого становища, яке склалося із визначенням природи української державності. Проте, ці рецепти почасти є спробою використати вже існуючі підходи до аналізу проблеми, а почасти є просто наслідуванням певних концепцій без врахування власних особливостей.

Внаслідок цього політичні реформи відбувалися і відбуваються шляхом проб-помилки, запозичення іноземних державних зразків та штучного перенесення на ґрунт України, в значній мірі, ідеалізованих зразків західної демократії.

Проте, "кожному народові належить пройти свій шлях до кращого буття, ніхто не "ошасливить" національним суверенітетом, демократією і політичною культурою. Але, спираючись на загальнолюдські надбання політичної теорії і практики, можна знайти оптимальне розв'язання політичних проблем національного відродження, зберегти інтелектуальні і матеріальні сили народу."¹

Ось чому, усвідомлення на теоретичному рівні історичного досвіду державотворення в контексті міжцивілізаційних впливів має велике теоретичне та практичне значення.

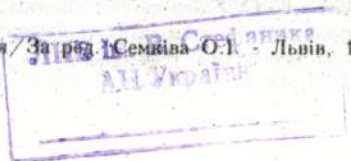
Довгий час процес дослідження української державності відбувався в умовах жорсткої політичної кон'юнктури, без належного глибокого наукового аналізу цього феномену.

Саме тому, сьогодні, коли склалися об'єктивні умови для досконалого аналізу як особливостей сучасного стану української державності, так і логічних основ її історичного буття, дослідження форматворчих засад цього феномену набувають першочергового значення.

В умовах сьогодення розвиток української державності полягає у поглибленні самоактуалізації, у прагненні пізнання себе, як через свою історію і своє майбутнє, так і через порівняння з іншими системами культур, де важливе, а часом і провідне місце відіграє політична сфера буття людини. Сучасний світ - це багатоліка сукупність розвитку, взаємодії, втрати одних і набуття інших характерних рис.

Однією з найхарактерніших рис сучасного світу є співвідношення між свободою особи і державою. "Оскільки те або інше розуміння співвідношення

¹ Семків О.І. Передмова // Політологія / За ред. І.Семківа О.І. - Львів, 1994. - С.6.

свободи особи і держави відбивається в індивідуальній свідомості, воно визначає все те, що зумовлює політичну соціалізацію людини, її поведінку на всіх рівнях владних відносин, роль і статус як суб'єкта політичного життя¹.

Досконалого вивчення потребує з'ясування місця, яке українська державність займає в логічній схемі загальноновизнаної культурно-історичної парадигми "Схід-Захід". За таких обставин вкрай важливо знати відомі світові теоретичні підходи, зокрема найбільш уживані, загальноновизнані з них, такі, якими є парадигми - моделі розвитку того чи іншого процесу.

Саме використання такого методу дає можливість глибокого аналізу феномену державності, яка є носієм зв'язків і відносин, центральною категорією при визначенні характеру парадигми.

Вибір парадигмального підходу при аналізі української державності є найбільш доцільним з огляду на той факт, що сьогодні весь комплекс українського буття тісно пов'язаний з характером міжцивілізаційних впливів в межах досліджуваної парадигми "Схід-Захід".

Аналіз сьогодення свідчить про певну орієнтацію української держави на Захід, тому метою нашого дослідження є з'ясування природності цього процесу, характеру трансформації українського досвіду соціального самовиродження при цьому. Особливе місце в роботі займає проблема певної самодостатності української державності, природа якої полягає у самовизначенні через існування в межах кордонів цивілізаційної парадигми "Схід-Захід".

У зв'язку з цим актуалізується завдання вивчення доцільності безумовної орієнтації лише на одну із складових парадигми. Зокрема, нами робиться спроба з'ясувати здатність української державності функціонувати в режимі зданому культурними цінностями західної складової парадигми та можливих наслідків такого експерименту.

На нашу думку, природа української державності зумовлена характером впливів в межах парадигмальних кордонів, а саме тим, що західна за своєю природою, візантійська цивілізація потрапляє на Україну у своїй найпізнішій рецепції, коли східні впливи в ній майже підпорядковують собі власне цивілізаційні підвалини Заходу. Внаслідок цього Україна значний час зазнавала впливу "незахідного Заходу" та опосередкованого Росією впливу Сходу.

За таких умов домінантою українського політичного розвитку стає відстоювання власного патріархального бачення організації суспільного життя, спрямованого на виживання як єдиного чинника, який підлягає адекватній інтерпретації в межах власної культурної традиції.

¹ Шпильок В.А. Людина, її соціальні спільності як суб'єкти політики / /Політологія/ За ред. Семківа О.І. - Львів, 1994. - С.194.

Отже, ми вважаємо життєво необхідним для природного розвитку української держави наявність гармонійних цивілізованих впливів і намагаємося дослідити характер західної орієнтації як вимушений, як такий, що існує завдяки невіршеності проблеми політичного самовизначення. В цій ситуації Україна намагається конституюватися через залишковий вплив західного цивілізаційного кордону, не маючи змоги безпосередньо відчувати вплив східної складової парадигми.

Актуальність подібної роботи зумовлюється ще й тим, що вона є першою спробою у вітчизняній політичній науці дослідження української державності через порівняльний аналіз в межах парадигми "Схід-Захід".

Отже, *об'єктом дослідження* дисертаційної роботи є найбільш характерні форми української державності та їх місце в межах парадигми "Схід-Захід".

Предметом дослідження виступають трансформовані часом принципи та закономірності взаємодетермінованості формування держав в умовах історико-культурної парадигми "Схід-Захід", а також характер їх самодостатності в межах існуючої культурної традиції, процес трансформації історичних форм та типів української держави.

Ступінь наукового дослідження проблеми. Природа державності завжди знаходилася в центрі уваги західної складової парадигми завдяки своєму центральному місцю в ній. Саме цьому особливому положенню ми завдячуємо високій ступені розробленості даного питання в західній політичній науці, чого не можна сказати про схід і решту складових парадигми "Схід-Захід". Певна складність у виділенні політичного боку проблеми зумовила аналіз незахідних суспільств в історичному та психологічному аспектах, яким присвячена більшість робіт з цієї проблеми. Неможливість повного аналізу незахідних суспільств методами західної політичної науки покликали до життя цілу науку - політичну антропологію. На жаль, певна заангажованість вітчизняної політичної науки не дозволила їй використати методи дослідження політичної антропології при з'ясуванні місця української державності в межах парадигми "Схід-Захід".

Проте, як було вже зазначено, об'єктивні підстави для вирішення цієї проблеми сьогодні вже є. Так, історичний аспект місця і ролі державності в історії суспільства знайшов свій відбиток в працях В. Антоновича, М. Грушевського, М. Костомарова, С. Лебека, В. Липинського, І. Лисяка-Рудницького, М. Поснова, С. Томащівського, І. Франка, Д. Яворницького та інш.¹

¹ Антонович В. Про козацькі часи на Україні. - К., 1991; Грушевський М. Очерк історії українського народу. - К., 1990; Лебек С. Происхождение франков V-IX века. - М., 1993; Липинський В. Наша орієнтація. - Торонто, 1953; Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України, 1991; Поснов М. История христианской церкви. - К., 1991; Томащівський С. Листи // Політологія. Кінець XIX - перша половина XX ст.: Хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. - Львів, 1996.

Політико-психологічний аспект проблеми привертав в свій час увагу І. Мірчука, В. Одайника, Б. Оля, С. Рубінштейна, К. Юнга, В. Яніва та ін.¹

Дослідження політичного аспекту життя традиційних суспільств стало можливим в результаті розвитку політичної антропології такими вченими, як Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс, Ж. В. Лап"єр, Л. Куббель.²

Використання парадигмального аналізу на загальнометодологічному рівні стало можливим завдяки працям М. Вебера, Й.-Г. Гердера, Х. Ортега-і-Гасета, Т. Куна, А. Ф. Лосева, К. Поппера, Б. Рассела, Вл. Соловійова, П. Сорочіна, М. Трубецького, Дж. Тойнбі, А. П. Фейрабента, К. Ясперса, О. Шпенглера.³

Серед сучасних єтніцистичних дослідників проблеми державності в аспекті її особливих історичних шляхів розвитку в порівнянні з іншими державностями оригінальним підходом відрізняються Є. Бистрицький, О. Дергачов, В. Денисенко, С. Вовканич, М. Горелов, О. Картунов, В. Кульчицький, В. Полохало, П. Рабінович, М. Томенко, В. Якушик та ін.⁴

¹ Мірчук І. Історія української культури // Петров В., Чижевський Д., Глобенко М., Українська література; Мірчук І. Історія української культури. - Мюнхен-Львів, 1994; Оля Б. Легенди та міфи древньої Африки. - М., 1978; Одайник В. Психологія політики. - С.-Петербург, 1996; Рубінштейн С. Л. Бытие и сознание. - М., 1957; Юнг К. Душа і міф: шість архетипів. - К., 1996; Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. - Мюнхен, 1993.

² Леві-Брюль Л. Первобитне мислення. - М., 1930; Леві-Строс К. Первобитне мислення. - М., 1994; Lapierr J-W. Vivre sans Etat? Essai sur le pouvoir politique et l'innovation sociale. - Р., 1977; Куббель Л. Э. Очерки потестарно-политической этнографии. - М., 1988.

³ Вебер М. Избранные произведения. - М., 1990; Гердер Й-Г. Идеи к философии истории человечества. - М., 1977; Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. - К., 1994; Кун Т. Структура научных революций. - М., 1977; Поппер К. Открытое общество и его враги. - М., 1992; Рассел Б. Історія Західної філософії. - К., 1995; Сорочин П. Человек. Цивилизация. Общество. - М., 1992; Трубецькой Н. С. Европа и человечество. - София, 1920; Тойнби А.-Дж. Постыжение истории. - М., 1991; Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность. - М., 1994; Фейрабент П. Избранные труды по методологии науки. - М., 1986; Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М., 1991.

⁴ Бистрицький Є. Державотворення: шляхи легітимізації // Українська державність у ХХ столітті. - К., 1996; Денисенко В. М. Проблема європейських традицій раціоналізму та ірраціоналізму в політиці та особливості їх впливу в історії українського державотворення. Студії політичного центру "Генеза". Львів №6, 1995; Дергачов О. Ідея державності у суспільно-політичній думці 40-х - 80-х років // Українська державність у ХХ столітті. - К., 1996; Вовканич С. Інформаційна мобільність нації як українська ідея // Політологічні читання. 1994, №4. - С. 115-142.; Картунов О. Головні віхи становлення зарубіжної етнополітологічної думки // Політологічні читання. 1994. - №4. - С. 190-250; Горелов М. Історичні спроби моделювання української державності в ХХ ст. // Політична думка. - 1994, №4. - С. 93-100; Полохало В. Політичні трансформації посткомуністичних суспільств // Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств. - К., 1995; Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. - К., 1994; Якушик В. М. Проблеми теорії типологізації суспільного розвитку і держави // Політологічні читання. - 1992. - №3. - С. 3-16.

Ряд аспектів даної проблеми, таких як історична типологія держав, їх взаємообумовленість цивілізаційними межами висвітлюється в підручниках, посібниках та курсах лекцій, що в останні роки вийшли в Україні та за її межами. Серед них потрібно особливо відзначити роботи за редакцією акад. О.І.Семківа, Ф.М.Кирилюка, О.В.Лазоренко та О.О.Лазоренко, С.Г.Рябова, К.С. Гаджієва та інших.¹

Незважаючи на таку велику кількість праць з окремих аспектів проблеми, практично відсутні дослідження, які б актуалізували процес вивчення місця феномену державності в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід", зокрема місця української державності в ній. Запропоноване дослідження є першою спробою комплексного та інтегративного аналізу генези українського державотворчого процесу. Воно в своїй основі спирається на оригінальну нетрадиційну методологію, яка побудована на парадигмальних засадах.

Все це обгрунтовує необхідність дослідження обраної нами теми в умовах, коли від самовизначення України, від знаходження нею свого місця у світовому політичному процесі залежить доля природного, ефективного розвитку новітньої української державності.

Мета дослідження. Метою дослідження є з'ясування сутності, місця та особливостей парадигмального підходу при аналізі характеру політичних процесів, зокрема, процесу державотворення, особливостей його вітчизняних аналогів, зумовлених відмінними історико-культурними умовами формування в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід". Виходячи з цього, в дисертації поставлені такі завдання:

1. Дослідити історико-культурні та політичні витоки основних типів державності;
2. Показати державність як критерій узгодження складових історико-культурної парадигми "Схід-Захід";
3. Визначити особливості генези української державності;

¹ Політологія/За ред. Семківа О.І. - Львів, 1994; Основи політології/За ред. Кирилюка Ф.М. - К., 1995; Лазоренко О.Н., Лазоренко О.О. Теорія політології. - К.; 1996; Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. - К.; 1996; Гаджієв К.С. Политическая наука. - М., 1995.

4. Показати вплив історико-культурної парадигми "Схід-Захід" на особливості розвитку української державності.

Теоретичною і методологічною основою дисертації є теорія політичної антропології, традиційна теорія держави, принципи історизму, метод застосування парадигми як загальносприйнятливої моделі висвітлення проблеми, методи системного, порівняльного та структурного аналізу.

Наукова новизна роботи визначається актуальністю проблеми, розв'язанням поставлених завдань і полягає в тому, що вперше в Україні на основі аналізу світових та вітчизняних досліджень визначено унікальне місце української державності в історико-культурній парадигмі "Схід-Захід", представлено його як один із основних чинників сучасного державотворчого процесу: цим самим підтверджено положення про автохтонність вітчизняної політичної традиції.

Новим на нашу думку є:

- використання загальновідомої історико-культурної парадигми "Схід-Захід" для здійснення комплексного аналізу визначення місця української державності в ній та відшукування її оптимальних форм існування;
- вперше на основі політичної антропології зроблено висновок про можливість дослідження політичної організації українського суспільства без залучення для цього класичної політичної науки;
- надання політичного статусу нетрадиційним державним утворенням архаїчних суспільств, що створює умови для порівняльного аналізу Сходу та Заходу через систему таких політичних факторів, як державність зокрема;
- вперше визначено державність як універсальну форму практичної інтерпретації загальнозначимих результатів пізнання;
- в якості основного формотворчого чинника української державності представлено цивілізаційні кордони в межах парадигми "Схід-Захід";
- на основі висновків в галузі політичної антропології запропоновано наступну систему критеріїв аналізу української державності:
 - а) неструктурованість свідомості суб'єктів соціально-політичної діяльності;
 - б) деперсоніфікація, розчиненість в природі, узгодженість суб'єктів на рівні самоорганізації відкритих систем;
 - в) виживання в ландшафтах як мета суспільної організації;
 - г) держава як природний розвиток родових відносин;
- визначення свідомості суб'єкта в якості універсального критерію політичної сфери буття та загальної підстави для порівняльного аналізу традиції державотворення в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід".

Теоретичне і практичне значення дисертації. Зроблені у процесі дослідження висновки дають змогу розширити теоретичні рамки проблематики дежавності, дослідження її місця в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід", виробити нові напрями подальшого аналізу особливостей розвитку та перспектив вітчизняної державності. Ряд положень дисертації дають можливість правильно зрозуміти процеси, що відбуваються в політичному житті суспільств, які належать до різних складових парадигми.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані для з'ясування методологічних аспектів політичного процесу, для складання суспільствознавчих курсів, в тому числі курсу "Теорія та історія політичної науки", в навчальному процесі в вузах при читанні політології, політичної філософії.

Апробація дослідження. Проміжні і кінцеві результати виконаного дослідження викладені в трьох індивідуальних публікаціях, представлених в матеріалах виступів на науково-практичних конференціях "Філософія. Культура. Цивілізація" 12-13 грудня 1991 року (м.Львів), "Українська політологія: проблеми становлення та перспективи розвитку", 1994 рік (м.Київ), "Національна свідомість за умов державотворення", 1994 рік (м.Львів), "Кризове суспільство: соціологія, політика, соціальна психологія (Україна напередодні ХХІ віку)" 1994 рік (м. Запоріжжя).

Структура дисертації визначається специфікою теми, метою і основними завданнями дослідження. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі до дисертації обґрунтовується актуальність теми, характеризується ступінь її розробки у вітчизняній і зарубіжній літературі, визначається мета і характер дослідження, сформульовано положення, які виносяться на захист і містять елементи наукової новизни, дається визначення теоретичної і методологічної основи дисертації та її науково-практичне значення.

У першому розділі дисертації - "Державність в історико-культурній парадигмі "Схід-Захід": суть та різноманітність підходів" - автор подає загальну характеристику історико-методологічного аспекту витоків основних типів державності, приділяючи особливу увагу розгляду державності в якості критерію узгодження складових історико-культурної парадигми "Схід-Захід".

У цьому розділі робиться спроба з'ясувати природу державності в якості найбільш сприйнятної форми практичної інтерпретації загальнозначимих результатів соціально-політичного пізнання та практики. Таке визначення

державності, завдяки своєму універсальному характеру, дає змогу розглядати її в якості інтегрального критерію при дослідженні особливостей узгодження соціальних дій в межах досліджуваної парадигми.

Виходячи із запропонованого визначення, автор визначає державність як засіб досягнення свідомо сконструйованої в поняттях мети суб'єкту політичної діяльності. При цьому сама свідомість, її історично сформований тип, виступає визначальним чинником відповідного типу державності, його культурним підґрунтям.

Так, середземноморська культурна традиція, яка лежить в основі західної складової досліджуваної парадигми, розуміє матеріальну діяльність суб'єкту центральною ланкою його свідомості. Таке світосприйняття є втіленням того факту, що суб'єкт матеріальної діяльності є політичною істотою, тобто поєднує у собі духовний та реальний світ, завдяки розумінню останнього як системи відносин з проводу розподілу інтересів власності, вартостей, владних дій.

Геополітичні особливості формування західної складової парадигми "Схід-Захід" дали можливість створити активного суб'єкта політичної діяльності, який усвідомлює цінність власного волевиявлення в процесі свого буття.

При цьому, статусу загальнозначимості набуває потреба в узгодженні дій вільних суб'єктів, яке б максимально зберігало їх свободу. Вирішення цього завдання в сфері матеріального виробництва, без якого неможливе виживання в умовах західної цивілізації, стало реальним завдяки створенню символічного способу узгодження духовного та матеріального в суб'єкті суспільно-політичної діяльності. Особливу роль в цьому процесі відіграла грецька політична філософія, яка зробила можливим існування понятійних конструкцій, спрямованих на забезпечення уникнення протилежностей в результатах матеріальної діяльності, які в свою чергу є втіленням сформованої духовним світом мети.

Саме державність, на думку автора, є засобом збереження методологічного статусу певної мети під час її практичної інтерпретації в межах західної культурної традиції. Завдяки подальшому аналізу понятійної природи держави, Захід прийшов до створення загальнозначимого типу структурованості свідомості своїх культурних adeptів, що дало можливість в подальшій історії ідентифікувати цей феномен державності з демократичними формами буття.

Завдяки такій структурованості, державність врешті-решт стає тут втіленням ідеального, теологічного вияву у раціональних формах, зумовлених змістом людської природи Окциденту. При цьому стає можливим визначення політичного через систему понять та символів. Такий спосіб визначення

приводить до виникнення відповідно політичної науки та політичної ідеології - могутньої зброї Заходу, спрямованої на експансію свого типу свідомості в межах парадигмального оточення.

На думку автора, в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід", цій експансії протистоїть традиційна свідомість Орієнту, яка на відміну від Заходу не розглядає свідомого суб'єкту матеріальної діяльності в якості беззастеречної цивілізаційної цінності.

В умовах східної цивілізації свідомою діяльністю суб'єкту, спрямованою на матеріальний світ, важила небагато, тому і не існувала потреба опосередкованого узгодження матеріальної та духовної природи людини. Специфічні географічні умови річкових цивілізацій Сходу давали можливість трансформувати суперечності ряду "індивід-суспільство" в сферу "індивід-природа", що створювало відповідним чином "структуровану" свідомість, а відтак специфічне орієнтальне розуміння державності. Саме така свідомість і почала виступати загальновищаною цінністю в межах культурних традицій Сходу. Побудований на її основі орієнтальний тип світосприйняття дозволяв досягати суб'єкту повноти самоусвідомлення завдяки використанню позарациональних, позадіяльнісних чинників.

Саме тому, автор приходять до висновку про відмінність природи східної державності, яка в протизвагу західній, не ставить за свою мету організацію дій свідомих суб'єктів, а служить справі збереження історичної традиції узгодження суспільних дій у відповідності до характеру структурованості свідомості в межах східної складової досліджуваної парадигми.

Серед елементів цієї традиції автор виділяє зокрема, використання державності в якості засобу оптимізації узгодження суспільної дії, а також зовнішню функцію державності, спрямовану на захист існуючих загальнозначимих суспільних цінностей, які складають зміст існування людини.

В той же час, іпостазування ролі держави в західній складовій досліджуваної парадигми робить з неї вид свідомого суб'єкта, що суперечить сутності людської діяльності. В таких умовах наявність держави стає єдиним засобом залучення до процесу політичної діяльності у глобальному масштабі. Це призводить до того, що західна цивілізація намагається запровадити власний тип державності в якості універсального критерію узгодження дій в межах парадигми, незважаючи на відсутність об'єктивних підстав для цього.

На думку автора, таким чином інтерпретована державність позбавляє політичного характеру існуючі в межах досліджуваної парадигми архаїчні спільноти, які вбачають у власних пантеїстичних цінностях основу для загальнозначимого узгодження соціальних дій.

При цьому повнота збереження змісту існуючих в таких спільнотах культурних цінностей може бути досягнута завдяки уникненню суб'єктами опосередкованих, символічних засобів узгодження дій, які стають на заваді повного ототожнення з природним ідеалом самоорганізації.

Основою подібного узгодження суспільної дії виступає неструктурована архаїчна свідомість, яка визначається автором не в якості гіршої, а іншої, відмінної від існуючих цивілізаційних типів світосприйняття в межах східної та західної складових досліджуваної парадигми.

Використовуючи методи політичної антропології, автор доводить можливість адекватного узгодження архаїчної свідомості з її структурованими формами завдяки використанню в якості інтегральної детермінанти *особливим чином* інтерпретованого поняття державності.

Така державність, визначена автором як "нетрадиційна", розглядає будь-який тип практичної інтерпретації загальнозначимих результатів пізнання в якості політичної діяльності. Це дає можливість залучити архаїчні спільноти до інтегративних процесів в межах досліджуваної парадигми.

Отже, визначення усіх типів свідомості незалежно від характеру їх структурованості в якості збереження універсальних чинників душевної рівноваги - основної цінності людського буття, дозволяє автору стверджувати, що в межах історико-культурної парадигми об'єктивно існують принаймні три способи збереження загальнозначимих цінностей людського існування: *класична державність Заходу з її символічною природою узгоджуючого чинника суб'єктів матеріальної діяльності, специфічна державність Сходу (частини некоректно інтерпретована у західних державних категоріях, незважаючи на власну, позарациональну природу), та, так би мовити, "нетрадиційна" державність архаїчних спільнот, яка може бути адекватно інтерпретована лише засобами відповідної свідомості.*

На основі такого аналізу автор прийшов до висновку про необхідність дотримання власної культурної традиції при виборі загальнозначимих цінностей якості критерію узгодження суспільних дій з метою уникнення суперечок в цьому процесі.

Ігнорування цієї вимоги, зокрема, прагнення молодих етносів до раціональних державних форм, які вони розглядають в якості гарантії власного суверенітету, призводить до порушення гармонійної рівноваги у сутності буття народу, а відтак є причиною постання тоталітарних режимів. Саме раціональні форми тоталітарної держави, на думку автора, з успіхом паразитують на колективній свідомості - найбільш легкому та зручному способі піднесення особи на найвищий рівень відчуття життя без реальних змін у ньому.

Таким чином, використання державності в якості інструменту виживання обмежено. На думку автора, автотойним культурним середовищем

- світом готових значень, які людина розглядає в якості об'єктивної реальності, рівної за своїм онтологічним статусом реальностям природи - від міфа до найдосконаліших соціальних інститутів.

Сприйняте відповідно до цього суспільство в цілому, як таке, що побудовано на усвідомленій поведінці, розглядається автором в якості парадигми - фундаментальної картини соціального. Саме місце в межах певної парадигми стає найзагальнішим регулятором діяльності людей, загальнозначимим чином інтерпретуючи природу державності.

Знаходженню місця української державності в історико-культурній парадигмі "Схід-Захід", з'ясуванню характеру парадигмальних впливів на процес українського державотворення присвячено другий розділ "Українська державність в історико-культурній парадигмі "Схід-Захід".

На основі висновків, зроблених у першому розділі, автор визначає українську державність як результат перехрещення впливів Сходу та Заходу, між взаємовиключаючих цивілізаційних впливів.

На його думку, затисненість української території з усіх боків такими впливами змусила українців використати для опору чужинцям наявну міфологічну культуру, завдяки наданню їй ідеальних форм, здатних об'єднати етнос. Ця конструкція була доповнена численними вимушеними запозиченнями різних культур. В цій ситуації традиційна державність Сходу, раціональна державність Заходу з її прагненням повної формалізації в інтересах суб'єкту вороже сприймалися українцями. Їх міфологічна культура не потребувала ніяких пояснень, а завжди встановлювала певний прецедент як ідеал і гарантію цього ідеалу.

На основі аналізу критеріїв дослідження державності в межах історико-культурної парадигми "Схід-Захід", автором пропонується наступна система критеріїв аналізу української державності, яка дозволяє виявити природу як сутнісних сил людини, так і форму їх вияву в політичному процесі, принципово відмінну від критеріїв аналізу західного аналогу:

- неструктурованість свідомості суб'єктів політичної діяльності, яка існує у деперсоніфікованій формі, в якій узгодженість суб'єктів політичного процесу відбувається на рівні природної самоорганізації;
- функції державності зводяться до забезпечення мінімізації зовнішніх впливів, здатних зашкодити цьому процесу;
- метою суспільної організації є виживання в ландшафтах, як наслідок підпорядкування природним узгоджувачим чинникам в якості домінуючих у політичному процесі;
- при цьому державність розглядається як природний розвиток аналогів систем, які здатні до самоорганізації (рід, племя тощо).

На основі дослідження сутності логічної системи відносин між суб'єктами соціального узгодження зроблено висновок про історичну та логічну зумовленість специфічного, особливого шляху розвитку української державності, який не відтворює повністю ні східний, ні західний взірць, натомість лише використовує відповідні цивілізаційні форми з метою протистояння цим чужим впливам, ініційованим в межах кордонів парадигми "Схід-Захід".

При цьому саме кордони парадигми відіграють організаційну роль в українському державотворенні, ініціюючи потребу організованого супротиву цивілізаційним впливам, який переростає в потребу держави - постійно існуючого захисного чинника, що спирається на власну традицію народу, навіть, якщо в якості такої виступає виживання в ландшафтах.

Розглятаючи таким чином українська державність - не лише спосіб досягнення суспільної мети, вона - сама мета, поєднання міфів та легенд, на основі яких створюються норми соціального та правового поведіння. Власна традиція - єдиний спосіб ефективного функціонування такої держави.

На основі проведеного дослідження автор прийшов до наступних висновків:

- Україна зазнає нетрадиційних впливів в межах парадигми, що посилює складність аналізу українського державотворення. Так, автор визначає, що західна за своєю природою, візантійська цивілізація потрапляє на Україну у своїй найпізнішій рецепції, коли східні впливи в ній майже підпорядковують собі власне цивілізаційні підвалини Заходу. Зазнавши такого тиску з "незахідного Заходу", Україна не мала й прямих, безпосередніх контактів із Сходом, що посилити опосередкований, інтерпретований характер культури Орієнту.
- Цей процес також сприяв тому, що під впливом цих сурогатів українська традиція суспільного життя воліла за краще підтримувати, почасти навіть відстоювати своє патріархальне бачення традиції узгодження суспільних дій, спрямованих на забезпечення виживання за будь-яких умов.
- На думку автора, саме це виживання, яке культурна традиція народу зберігає в якості загальнозначимого поняття соціальної практики, стає центральною категорією українського державотворення. Принципова відмова архаїчної традиції формування соціальної практики від свідомої інтерпретації її чинників у відповідності до ситуації, зумовлює її природний характер з усіма позитивними і негативними рисами.
- До перших можна віднести певну стабільність існування. Але той факт, що вона є наслідком позаісторичного характеру відповідних вартостей робить цю стабільність негативним фактором.

Подібна ситуація складається і з рештою наслідків: орієнтованість на природність ресурсів, які забезпечують виживання, створює у суспільстві атмосферу первинного гуманізму. Та цей гуманізм є лише гуманізмом по відношенню до "своїх". Перетворення ландшафтів у самоцінність призводить до того, що з їх втратою зникають і люди, які через нездатність до свідомого пошуку виходу із ситуації, стають пасивними жертвами соціальних експериментів.

- Відсутність адекватної основи сприйняття цивілізаційних впливів зберігає власну самобутність, проте саме це відкриває дорогу неконтрольованій інтерпретації цих впливів спритними авантюристами, які прагнули нав'язати Україні безліч державних форм: від директорії та гетьманату - до ліберально-буржуазних нововведень останнього періоду.
- Процес створення незалежної держави в межах традиційного суспільства, яким є Україна, не може зводитися до бездумного копіювання чужого політичного досвіду, в тому числі і західного.

В умовах низького рівня політичної та громадянської культури народу, який виступає суб'єктом політичного процесу, створення держави на західний кшталт було б помилкою.

- Необхідно створювати таку державу, яка б найповніше відповідала національним особливостям. Ми відстоюємо тезу, що використання такого підходу є запорукою стабільності держави, ця стабільність, в свою чергу, може розглядатися в якості умови ефективного співіснування як в межах парадигми "Схід-Захід", так і в глобальному масштабі.
- Саме тому, глибоке вивчення місця державності, яке вона посідає в різних історичних культурах має неперехідне значення для поступу в процесі національного державотворення в Україні. Ця проблема є актуальною не лише в історичному аспекті, але й в плані створення універсальної методології для вивчення характеру формування української держави, максимального врахування особливостей національної традиції в цьому процесі.

На підставі зроблених висновків робляться наступні практичні рекомендації:

- у відповідності до висновків вважаємо за необхідне прискорити формування аналітичних основ історичного розвитку української держави;
- з цією метою більше уваги приділяти методологічним засадам визначення процесу державотворення через загрозу поглинання історією методології, а відтак міфологізації державної природи;
- посилити увагу до усвідомлення потреби неопосередкованих контактів України з країнами - представниками Сходу;

розглядати ці контакти в якості гармонізуючого фактору українського державотворення, який зараз має певну односторонність в політичних орієнтаціях

Ключові слова: "українська державність", "парадигма", "парадигмальне оточення", "цивілізаційні кордони", "виживання в ландшафтах", "політична антропологія", "структурованість свідомості".

Основні положення дисертації викладені в наступних публікаціях:

1. Про деякі особливості генези української державності. - Львів, 1996. - 2 друк.арк.
2. Україна між Сходом і Заходом. - Львів, 1996. - 2,2 друк.арк.
3. Особливості української ментальності сприйняття феномену держави. - Студії Політологічного центру "Генеза". - Львів, 1997. №1. - 0,5 друк.арк.

АННОТАЦИЯ

Ржевский А.А. "Место государственности в историко-культурной парадигме "Восток-Запад" (историко-методологический аспект). Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 - теория и история политической науки. Государственный университет "Львовська политехника".

Диссертация посвящена выяснению места и роли государственности как универсальной формы практической интерпретации общезначимых результатов познания в рамках парадигмы "Восток-Запад". Анализируются особенности характера украинского государственного развития в его наиболее характерных проявлениях, даются практические рекомендации оптимизации этого процесса на основе использования автохтонной политической культуры.

ANNOTATION

Rjevskij A. "The role of State regime in the historical and cultural paradigm "East-West" (historical and methodological aspect). The Ph.D. thesis in Political Science in speciality 23.00.01 - theory and history of Political Science. State University "Lviv Polytechnic".

The thesis is dedicated to finding out the place and the role of State regime as an universal form of practical interpretation of cognition important results of "East-West" paradigm.

Peculiarities of the Ukrainian State development in its the most typical manifestation are analyzed; the practical recommendations of this process optimization based on the using of autokhtonical political culture are given.

Підписано до друку 24.02.97. Формат 60x84/16. Папір друк. №1.
Друк офсетн. Умовн. друк. арк. 1,2. Обл.-вид. арк. 1,2. Умовн. фарб.
відб. 1,3. Тираж 100. Зам. 40.

Машинно-офсетна лабораторія Львівського держуніверситету
Ім.І.Франка. 290602 Львів, вул. Університетська, 1.

435024

AB 37.005

✓